

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 10 oktober 2018

Mål nr

B 2899-18

PARTER

Klagande

SS

Ombud och offentlig försvarare: Advokat SP

Motpart

Riksåklagaren

Box 5553

114 85 Stockholm

SAKEN

Grovt rån m.m.

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2018-05-17 i mål B 2352-18

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

SP ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av SS i Högsta domstolen med 12 316 kr. Av beloppet avser 9 853 kr arbete och 2 463 kr mervärdes-skatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

SS har yrkat att Högsta domstolen ska döma honom för rån i stället för grovt rån. Han har vidare yrkat att Högsta domstolen under alla förhållanden ska lindra fängelsestraffet.

Riksåklagaren har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Högsta domstolen har meddelat det prövningstillstånd som framgår av punkten 3.

DOMSKÄL

Bakgrund

Gärningen och domstolarnas bedömningar

1. Tingsrätten dömde SS för grovt rån, grovt olaga hot och grov vårdslöshet i trafik till fängelse i sex år. Domen omfattade också brottslighet i en tidigare dom på skyddstillsyn avseende bedrägerier. Hovrätten, som tillämpade 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken, har ändrat tingsrättens dom på så sätt att hovrätten bestämt påföljden till fängelse i fem år och sex månader utan att undanröja tidigare utdömd skyddstillsyn.
2. Brotten bestod i att SS tillsammans och i samråd med andra, med våld och hot om våld, stal smycken och annan egendom till ett värde om i vart fall

cirka 380 000 kr från en guldsmedsbutik i centrala Södertälje. Tre gärningsmän, som var maskerade och klädda i enhetlig klädsel, tog sig in i butiken och utövade våld och hot mot personer som befann sig där. Våldet bestod i att SS knuffade butiksinnehavaren medan en av de andra gärningsmännen slog denne på kroppen med en kofot, vilket orsakade smärta och sårskada. Hoten bestod i att gärningsmännen var maskerade och beväpnade med olika tillhyggen av metall, vilka höjdes mot de personer som befann sig i butiken. SS visade upp en skarpladdad pistol och gjorde flera mantelrörelser med pistolen i syfte att visa att den var äkta. I butiken befann sig tre målsägande under hela händelseförloppet och ytterligare en i det skede när hoten med tillhyggena skedde. Utöver detta vaktade en gärningsman, beväpnad med en större kniv, ingången till butiken och den flyktbil som gärningsmännen använde sig av. Gärningsmännen hindrade genom våldet och hoten dem som befann sig i butiken från att ingripa mot att de slog sönder ett flertal montrar och stal innehållet. I anslutning till händelserna i butiken hotade SS även en person på gatan genom att höja pistolen mot denne. Brottet grov vårdslöshet i trafik inträffade när SS förde den bil som gärningsmännen flydde i.

Högsta domstolens prövningstillstånd

3. Högsta domstolen har – med utgångspunkt i vad hovrätten har funnit styrkt beträffande gärningen – meddelat prövningstillstånd i fråga om rubricering och påföljd. Mot denna bakgrund är de huvudsakliga frågorna hur rånbrottet ska rubriceras och hur påföljdsbestämningen för den samlade brottsligheten ska ske.

Gradindelning vid rån

Brottet rån och kvalifikationsgrunderna för grovt rån

4. Enligt 8 kap. 5 § brottsbalken döms den som stjälar med våld på person eller med hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara för

rån till fängelse i lägst ett och högst sex år. Om brottet är grovt döms enligt 6 § för grovt rån till fängelse i lägst fem och högst tio år. Minimistraffet för grovt rån höjdes den 1 januari 2017 från tidigare fyra år.

5. I 8 kap. 6 § andra stycket brottsbalken finns en uppräkningslista av omständigheter som särskilt ska beaktas och som kan kvalificera brottet som grovt, s.k. kvalifikationsgrunder. Dessa är *att* våldet har varit livsfarligt, *att* gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars har visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning *och att* gärningen har varit av särskilt farlig art. Den höjning av minimistraffet som skedde år 2017 var enligt förarbetena inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan grovt rån och rån av normalgraden, utan syftade till att generellt höja straffnivån för alla gärningar som är att bedöma som grovt rån (se prop. 2016/17:108 s. 53).

6. Brottet rån är alltså indelat i olika svårhetsgrader. Frågan om till vilken grad ett visst brott hör (gradindelningen) måste avgöras innan den konkreta straffvärdebedömningen kan ske. Gradindelningen hänger dock nära samman med straffvärdebedömningen. Som huvudregel bör således ett brott av normalgraden ha ett lägre straffvärde än ett brott som är att anse som grovt. Någon fullständig överensstämmelse råder emellertid inte mellan de båda bedömningarna. (Jfr t.ex. ”Synnerligen grov misshandel?” NJA 2011 s. 89 p. 9, ”Förarprovet” NJA 2016 s. 95 p. 11 och 12, ”Bussen i Östberga” NJA 2017 s. 531 p. 10 och 11 samt ”Lernacken” NJA 2017 s. 806 p. 8.)

7. I de fall där kvalifikationsgrunder anges i brottsbeskrivningen tar gradindelningen sin utgångspunkt i dessa grunder. Uppräkningen av kvalifikationsgrunderna i 8 kap. 6 § brottsbalken är emellertid, som framgår av ordalydelsen, inte uttömmande (se ”Det grova överfallsrån” NJA 2011 s. 466 p. 3). Det krävs därför att domstolen gör en helhetsbedömning av samtliga omständigheter vid brottet. Lagens exemplifiering innebär varken att det är nödvändigt att bedöma brottet som grovt när någon av kvalifikationsgrunderna

föreligger eller att det är uteslutet att göra det i andra fall. För att ett rån ska bedömas som grovt bör emellertid i princip krävas att omständigheterna i det enskilda fallet framstår som försvårande i motsvarande grad som normalt gäller i de fall som anges i lagens exemplifiering. (Jfr ”Bagagestölderna” NJA 2016 s. 1143 p. 17 med hänvisningar.)

Närmare om kvalifikationsgrunderna för grovt rån

8. Kriteriet livsfarligt våld aktualiseras i första hand när det våld som har utövats innefattar grov eller synnerligen grov misshandel. Att våldet är livsfarligt avser inte skadornas omfattning och karaktär utan att våldet har utförts med risk för den utsattes liv. Kriteriet går tillbaka på tidigare regler om resande av livsfarligt vapen. Exempel på att våldet är livsfarligt i den meningen är angrepp med skjut- eller eggvapen på ett sådant sätt att gärningsmannen saknar egentlig kontroll över vilken skada som angreppet kan komma att medföra. (Jfr ”Synnerligen grov misshandel?” NJA 2011 s. 89 p. 14.)

9. Högsta domstolen har mot denna bakgrund ansett att rån som skett mot bank eller annan penninginrättning vid vilket rånaren hotat med skarpladdat skjutvapen, oavsett om skott avlossats med vapnet eller inte, i regel bör bedömas som grovt brott (se NJA 1972 s. 323).

10. I andra situationer såsom när rån skett utan hjälp av skarpladdade vapen, t.ex. då vapenattrapper eller vapen utan slutstycke använts, präglas rättstillämpningen av viss återhållsamhet när det gäller att anse rånet som grovt (se NJA 1981 s. 335, NJA 1989 s. 829, NJA 1994 s. 732 och NJA 1999 s. 25).

11. Frågan om gradindelningen vid rån där vapenattrapper har använts berördes i samband med 2010 års straffmättningsreform (se prop. 2009/10:147). Regeringen anförde att det med hänsyn till då befintliga kvalifikationsgrunder inte var uteslutet att ett rån med vapenattrapp, beroende på omständigheterna i

det enskilda fallet, betraktas som grovt. Samtidigt menade regeringen att straffvärdet måste återspegla den fara som gärningen inneburit och förövarens insikt, avsikter eller motiv. Enligt regeringen betyder det att straffet för en gärning som objektivt sett inneburit en mindre fara för brottsoffret än en annan gärning inte kan vara lika strängt som straffet för den senare gärningen, även om brottsoffrens upplevelser av situationerna kan vara jämförbara. (Se a. prop. s. 14 f.)

12. Vid ändringar som gjordes år 2016 infördes för vissa brott nya kvalifikationsgrunder (se prop. 2015/16:113). De innebar bl.a. att man vid bedömningen av om olaga hot och olaga tvång ska rubriceras som grovt brott särskilt ska beakta om gärningen har innefattat hot som påtagligt har förstärkts med hjälp av bl.a. vapenattrapp. Beträffande rån anförde regeringen däremot att det inte hade framkommit något behov av att utvidga tillämpningsområdet för det grova brottet. (Se a. prop. s. 68.)

13. Det anförda innebär att senare års lagändringar inte ger anledning att rubricera ett rånbrott på annat sätt än hittills enbart därför att rånet har begåtts med användande av en vapenattrapp eller liknande hjälpmedel.

14. Med kvalifikationsgrunden tillfogande av svår kroppsskada avses tillfogande av sådan skada som är bestående, t.ex. förlust av tal, syn eller hörsel eller svårt lyte. Hit hör även fall där våldet har varit kraftigt och inneburit långvarig smärta eller stark dödsångest.

15. Exempel på att gärningsmannen annars har visat synnerlig råhet kan vara att tortyrliknande våld använts eller att långvarigt frihetsberövande skett.

16. När det gäller att bedöma om gärningsmannen på hänsynslöst sätt har utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning kan hänsyn tas både till offrets allmänna möjligheter att försvara sig och till om offret har utsatts för våld av flera personer (jfr ”Samurajsvärdet” NJA 2012 s. 45 p. 46). Äldre

personer, personer med funktionsnedsättning och barn hänförs också i allmänhet till kategorin skyddslösa och utsatta vid rånbrott. I rättstillämpningen har bl.a. bankpersonal och taxichaufförer ansetts befinna sig i en utsatt ställning. (Se NJA 1981 s. 335, NJA 1992 s. 357 och NJA 2002 s. 270.)

17. Vid 2016 års ändringar av kvalifikationsgrunderna för vissa brott (se p. 12) lades för grovt rån till att gärningen har varit av särskilt farlig art. Den grunden tar bl.a. sikte på faktorer som innebär att gärningen ytterst kan bli systemhotande, att gärningen kan påverka samhällets funktionssätt, att gärningen på grund av gärningsmännens organisationsgrad utövas på ett skickligare sätt och med större resurser än annars eller att gärningen är mer svårupptäckt på grund av att den delvis sker inom ramen för legala strukturer. Enligt regeringen har kvalifikationsgrunden därutöver ett värde genom att den påminner om den helhetsbedömning som ska göras vid bedömningen av i vilken grad en gärning ska placeras. (Se a. prop. s. 67.)

18. Den nu behandlade kvalifikationsgrunden rör omständigheter som kan sägas vara särskilt graverande. Den ger utrymme att beakta bl.a. det sammanhang i vilket gärningen företagits och om gärningen haft påtagligt samhällsfarliga inslag, såsom när det ingått i brottsplanen att slå ut viktiga samhällsfunktioner. I förarbetena anges som exempel anläggande av bränder, spridande av fotanglar på allmänna vägar och framförande av bombhot. (Jfr a. prop. s. 86.)

SSs brott ska rubriceras som grovt rån

19. Riksåklagaren har gjort gällande att omständigheterna vid rånet (se p. 2) vid en helhetsbedömning är sådana att det ska bedömas som grovt rån.

20. Det rån som SS var delaktig i riktades mot en guldsmedsbutik i de centrala delarna av Södertälje. Gärningsmännen var flera och beväpnade med tillhyggen samt skjut- och eggvapen. Rånnet genomfördes med användande av våld som gav upphov till personskador. Förloppet måste ha framstått som skrämmande för samtliga drabbade. Vid rånnet tillgreps egendom för relativt betydande värden. Redan de nu angivna omständigheterna ger anledning att bedöma gärningen som ett allvarligt brott.

21. Av särskild betydelse är att rånnet – som ägde rum på en plats där det fanns åtskilliga personer i rörelse – genomfördes med hjälp av bl.a. en skarpladdad halvautomatisk pistol. SS riktade pistolen mot flera personer, gjorde ett flertal mantelrörelser med den – uppenbarligen i syfte att få den i skjutklart läge – och använde den för att slå sönder glasmontrar i butiken. Hans hantering av pistolen var därmed sådan att den innebar mycket stora risker för de övriga personer som fanns på platsen. Rånnet hade alltså inslag som måste betraktas som livsfarliga.

22. Av betydelse är också att rånnet präglades av en betydande grad av planering. De tre gärningsmän som var inne i butiken hade likadana kläder och samtliga fyra gärningsmän var maskerade. De medförde tillhyggen och väskor och hade i förväg anskaffat flyktbil. Övervakningsfilmen förmedlar bilden av ett väl förberett, organiserat och metodiskt handlande inne i butiken.

23. Ingen av de sist angivna omständigheterna, dvs. hanteringen av vapnet respektive graden av planering, motiverar visserligen i detta fall, bedömda var för sig, att rånnet rubriceras som grovt rån. Sedda tillsammans – och vid en helhetsbedömning där också de övriga omständigheterna kring rånnet beaktas – framstår brottet emellertid som så kvalificerat allvarligt att det bör bedömas som grovt brott.

Påföljden

Straffvärdebedömningen

24. Enligt 29 kap. 1 § brottsbalken ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, straff bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen har inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft.

25. Straffskalan för grovt rån – vilket är det brott som i första hand får betydelse vid bedömningen av straffvärdet – är fängelse i mellan fem och tio år (se 8 kap. 6 § brottsbalken).

26. Vid 2010 års reform infördes en regel i 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen som har betydelse för våldsbrotten (se prop. 2009/10:147 s. 40–42). Den anger att domstolen särskilt ska beakta om gärningen har inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Det övergripande syftet med reformen var att generellt höja straffnivån för allvarliga våldsbrott. I förarbetena gjordes vissa uttalanden om reformens förväntade påverkan på straffmättningsnivåerna.

27. Därefter har straffminimum för grovt rån höjts genom 2017 års reform. Minimistraffet är numera fängelse i fem år till skillnad från tidigare fyra år; maximistraff för sådant brott är alltså tio år (se 8 kap. 6 §). Straffskalan för rån av normalgraden lämnades oförändrad. Enligt förarbetena tar rån av normalgraden i straffvärdehänseende sikte på handlande som kan vara av skiftande karaktär, varför det ansågs finnas behov av en vid straffskala för att kunna åstadkomma en nyanserad bedömning av straffvärdet för detta brott. (Jfr prop. 2016/17:108 s. 36 f.)

28. Höjningen av minimistraffet för grovt rån syftar till att generellt höja straffnivån för alla brott som är att bedöma som grova. Som en följd av höjningen ökar enligt förarbetena det tillgängliga utrymmet för straffmätning samtidigt för den lägre liggande graden av brottet; den praktiskt tillämpliga straffskalan ökar därmed och sträcker sig upp till fem år, vilket motsvarar minimistraffet för grovt rån. (Jfr a. prop. s. 53.)

29. I samband med 2017 års reform berördes förhållandet till 2010 års reform. Trots viss kritik av 2010 års reform fanns det enligt regeringen tillräckligt underlag för att dra slutsatsen att reformen haft viss effekt, men att det inte var visat att den lett till den generella höjning av straffen för allvarliga våldsbrott som eftersträvades. Av skäl som hade med straffrättskipningens stabilitet att göra kunde det enligt regeringen emellertid inte komma i fråga att överge 2010 års reform. Vad som enligt regeringen återstod var därför att genom punktvisa insatser förstärka effekten av 2010 års reform genom en skärpning av straffskalorna för de brottstyper som den avsåg. (Se a. prop. s. 27, jfr s. 44.)

30. De reformer som har skett beträffande straffvärde och straffskalorna för bl.a. grovt rån får så förstås att skärpningen av straffskalorna är ägnad att åstadkomma den höjning av straffen för allvarliga våldsbrott som eftersträvades med 2010 års reform, dvs. att generellt höja straffnivån för sådana brott. De konkreta uttalanden som gjordes vid 2010 års reform rörande förändrade straffvärdenivåer får därmed anses vara överspelade när det gäller brott som omfattas av 2017 års ändringar.

Straffvärdet och påföljdsbestämningen i detta fall

31. Det rånbrott SS har gjort sig skyldig till är så allvarligt att det är att bedöma som grovt. Straffvärdet överstiger dock inte minimistraffet. Några försvårande eller förmildrande omständigheter som påverkar straffvärdet, vid sidan av vad som gäller för brottstypen grovt rån, föreligger inte. När det

gäller den övriga brottsligheten saknas det anledning att frångå domstolarnas bedömning av straffvärdet.

32. Den samlade brottslighetens straffvärde motsvarar, som hovrätten anfört, fängelse i fem år och sex månader.

33. För den nu aktuella brottsligheten ska, som hovrätten också gjort, bestämmas en ny påföljd. Annan påföljd än fängelse kan med hänsyn till det höga straffvärdet inte komma ifråga.

34. Det föreligger inga omständigheter som har särskild betydelse vid straffmätningen.

35. Det sagda innebär att hovrättens domslut ska fastställas.

_____

_____

_____

I avgörandet har deltagit: justitieråden Anders Eka, Kerstin Calissendorff, Svante O. Johansson (referent), Sten Andersson och Eric M. Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Emelie Hansell